

METSÄN HILJAINEN HUMINA - ÄÄNIMAISEMAN LUOKITTELU VAPAA-AJAN LUONNONYMPÄRISTÖSSÄ

Virpi Poutanen

Metsähallitus Laatumaa
PL 8016
96101 Rovaniemi
virpi.poutanen@metsa.fi
virpi.poutanen@pp.inet.fi

1 JOHDANTO

Tämä työ on Rovaniemen ammattikorkeakoulussa tehty opinnäytetyö, jonka on tilannut Metsähallitus Laatumaa Lappi. Laatumaa on Metsähallituksen tulosityksikkö, joka mm. myy ja vuokraa tontteja sekä ostaa suojelualueita. Laatumaa pitää äänimaisemaa yhtenä tontin ominaisuuksista, ja sen vuoksi halusivat saada lisää tietoa, miten äänimaisema voidaan määrittää. Työn päätavoitteeksi muodostui äänimaisemaluokituksen kehittäminen.

2 MAISEMA – ÄÄNIMAISEMA

Maisema voidaan ymmärtää ympäristökokonaisuudeksi, joka on hyvin moniulotteinen. Maisema on henkinen ja fyysinen kokemus ja se syntyy, kun ihminen kokee sen, havainnoi ympäristöä ja muodostaa mielikuvia. (Maisemanhoito – mikä on maisema?) Nämä samat asiat liittyvät myös äänimaiseman kokemiseen. Koska äänimaiseman kokeminen on hyvin subjektiivista, ei tässä työssä pyritä panemaan erilaisia äänimaisemia paremmuusjärjestykseen, vaan luokittelemaan sen mukaan, mitä ja millaisia ääniä kuuluu. Ihmisen oma historia, kulttuuri ja tiedot vaikuttavat siihen, miten maisema koetaan, ja mitä asioita siinä arvostetaan. Ennakoasenteet vaikuttavat siihen, mitä hyväksymme maisemassa. (Heikkilä 2001, 11.) Sekä maiseman että äänimaiseman kokeminen ovat paikka- ja kulttuurisidonnaisia.

Maisemasemiotiikka tutkii maisemaa ja ympäristöä merkkijärjestelmänä. Greimas määrittelee ympäristön tarkoittavan keskustaa ja sitä, mikä tätä ympäröi. Eero Tarasti määrittelee keskustan subjektiksi, jota maisema ympäröi. (Åberg 2000.) Ajatus pitää siis sisällään havaitsijan, eli lähtökohta on sama kuin tässä työssä; äänimaisemalla on kuuntelijansa. Åberg (2000) tulkitsee, että ympäristön ja havaitsijan välillä on viestintäsuhde; viestin lähettäjä on ympäristö, viesti on maisema ja siitä aiheutuva kokemus ja havaitsija on viestin vastaanottaja. Näin ollen kyse on luonnon ja ihmisen välisestä viestinnästä.

Maisemaa voidaan tarkastella eri tieteenalojen näkökulmasta. Maisemantutkimus on yleensä ollut vain yksi ulottuvuus erilaisissa tutkimuksissa ja hankkeissa. Koska maiseman tutkimus on usean tieteenalan yhteisellä marginaalilla, vaihtelevat tutkimusongelman muodot näkökulmasta ja yhteydestä riippuen. (Häyrynen 1997, 6 – 7.) Minna Antikaisen kirjassa ”Metsämaiseman suunnittelu Kolin kansallispuistossa” esitetty kuvio valaisee eri näkökulmien eroja (kuvio 1). Myös äänimaisemaa voidaan tutkia jokaisesta näistä näkökulmasta. Tämä työ on lähinnä maisema-arkkitehtuurista näkökulmaa.

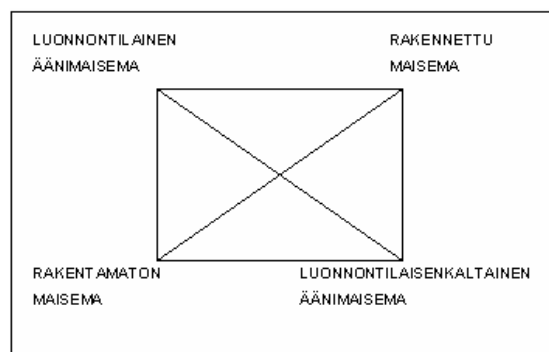
Tutkimusala	Ympäristö-estetiikka	Käyttäytymis-tiede	Maisema-arkkitehtuuri	Metsätalouden suunnittelu
Tavoite	tutkia maisemaelämyksiä ja arvoja	yhdistää metsätunnukset maisema-arvoihin	tuottaa tietoa kaava- ja puistosuunnittelun avuksi	tuottaa tietoa maisemasta metsätalouden suunnitteluun
Menetelmä	maalaukset, kirjallisuus, historialliset analyysit	arvostukset valokuvista, videolta, maastosta	fyysisen ympäristön kartta-analyysit ja esteettinen arvostus	matemaattiset mallit ja ATK-ohjelmat
Tulos	teoreettinen tausta maisema-arvostuksille	mitattu tieto arvostuksista	kuvailevat, karttapohjaiset suunnittelu-menetelmät	numeerinen tieto maisemasta metsätalouden suunnittelua varten
Kritiikki	ei konkreettista tietoa sovelluksiin	staatinen metsäkuva mitattavuuden ongelmat	asiantuntijan arvostuksista riippuvainen	mitattavuuden ongelmat

Kuvio 1 Maisemansuunnittelun eri näkökulmia (Antikainen 1993, 11)

3 ÄÄNIMAISEMALUOKKIEN MUOTOUTUMINEN

Äänimaiseman pääluokat muodostuivat luonnosta, kulttuurista ja kaupungista. Tässä työssä on keskitytty luonnon ja kulttuurin muodostamiin äänimaisemiin. Kulttuurilla tarkoitetaan ihmisen aiheuttamien ja luonnon äänien sekoitusta. Semioottinen neliö kuvaa hyvin eri luokkien rajoja.

Luonnontilaisella äänimaisemalla tarkoitetaan tässä semioottisessa neliössä äänimaisemaa, jossa ei ole jatkuvaa ihmisen aiheuttamaa mekaanista tai moottorin ääntä. Niin sanotut alkukantaiset ihmisen luonnolliset äänet (puhe, liikkumisesta aiheutuva ääni) ovat sallittuja. Vallitsevia ääniä ovat luonnon äänet. Luonnontilaisenkaltaisen äänimaisema, eli ei-luonnontilainen, tarkoittaa äänimaisemaa, jossa ihmisen aiheuttamat äänet ovat selvästi kuultavissa. Ne eivät kuitenkaan peitä alleen luonnon ääniä, vaan ovat tasapainossa. Tasapaino tarkoittaa sitä, että ihmisen äänet eivät ole esimerkiksi häiritsevän kovia, vaan ne kuuluvat hiljaa taustalla tai ovat muuten äänimaisemaan sopivia. Traktorin ääni keväisellä pellolla voi olla paikkaan sopiva ääni. Yleensä ihmiset eivät yleensä pidä ääniä häiritsevinä, jos ne aiheutuvat työn teosta. Rakentamaton maisema on täysin ilman rakennuksia ja rakennelmia. Rakennetussa maisemassa näitä sitten on niin paljon kuin äänimaisemaan liittyvä rajoitus mahdollistaa.

Kuvio 2 Semioottisen neliön sovellus äänimaisemaan.

Luonnontilainen äänimaisema – rakentamaton maisema on luontoa, jossa ei ole rakennuksia tai rakennelmia: taloja, teitä, valmiita nuotiopaikkoja, moottorikelkkareittejä, jne. Jotta äänimaisema on luonnontilainen, ei siellä kuulu liikenteen huminaa tai muuta ihmisen aiheuttamaa melua edes taustalla. (Luonnon äänimaisema)

Luonnontilainen äänimaisema – rakennettu maisema käsitteiden välillä vallitsee ristiriita; rakennetussa maisemassa ei voi olla luonnontilainen äänimaisema. Tämä yhtälö saadaan mahdolliseksi, kun molempia käsitteitä venytetään hieman. Taustaaäänivaatimus on sama kuin edellisessä parissa, ei kuulu jatkuvaa ihmisen aiheuttamaa ääntä. Alueella on rakennelmia tai yksittäisiä rakennuksia. Jotta tämä yhtälö on mahdollinen, ovat rakennelmat alkeellisia ja yksittäisiä, esimerkiksi metsäautotie, jota ei käytetä yleisesti, tai autiotupa erämaan keskellä. (Luontovaltainen kulttuuriäänimaisema)

Luonnontilaisenkaltainen äänimaisema – rakentamaton maisema parin pitäisi olla myös ristiriitainen. Näin ei kuitenkaan nykyaikana ole. Ihmisen aiheuttamat äänet kantautuvat kauas. Taustaaänenä voi kuulua liikenteen humina ja tämä vuoksi äänimaiseman on luonnontilaisenkaltainen, mutta pääosa äänistä on luonnon ääniä. Ihmisen aiheuttamat äänet ovat vaimeita tai ne kuuluvat kaukaa. Monet metsät ovat tällaisia, rakennuksia tai rakennelmia ei ole näkyvissä, mutta ihmisen aiheuttamia ääniä kuuluu. (Luontovaltainen kulttuuriäänimaisema)

Luonnontilaisenkaltainen äänimaisema – rakennettu maisema pariin mahtuu melko paljon rakennuksia. Loma-asutusalueet sekä suuret puistoalueet voivat kuulua tähän ryhmään. Ihmisen aiheuttamia ääniä kuuluu, mutta myös luonnon äänet ovat selvästi kuultavissa. (Rakennusvaltainen kulttuuriäänimaisema)

4 ÄÄNIMAISEMALUOKITUS

Erilaiset luonnonympäristöt voivat olla luonnontilaisia tai sisältää rakennelmia. Työn tilaajan käyttämät alueet ovat lähinnä vapaa-ajan luonnonympäristöjä, joissa on myös rakennuksia. Tonttialueet eivät yleensä ole puhdasta urbaania äänimaisemaa, vaikka äänimaisema saattaa hetkittäin vaikuttaakin todella kaupunkimaiselta. Tonttialueille pyritään jättämään paljon puustoa, ja se tuo mukanaan luonnon ääniä kuten esim. linnut ja tuulen suhina. Se kuinka paljon luonnonääniä on, riippuu alueen rakennustiheydestä sekä sijainnista. Tämän perusteella kulttuuriäänimaisemat voidaan jakaa joko luontovaltaisiin tai rakennusvaltaisiin.

LUONNON ÄÄNIMAISEMA

Luonnon äänimaisemaan eivät sisälly mitkään ne alueet, joissa kuuluu jatkuvasti ihmisen aiheuttamaa mekaanista ääntä, esimerkiksi moottoreiden äänet. Edes taustaaänenä ei voi olla liikenteen humina. Luonnon äänet ovat kuultavissa sekä lähellä että kaukana.

Tämä maisema on rakentamaton. Alueen läpi ei mene tietä, ja siellä ei ole mitään kiinteää rakennusta. Alueen läpi ei myöskään voi mennä moottorikelkkareittiä. Yksittäinen kulkija voi kuitenkin ajaa moottorikelkalla alueen läpi, koska tämän oletetaan olevan lyhytaikaista ja ennalta arvaamatonta. Helikopteri tai pienkone voi lentää alueen yli, mutta lentoreitti ei kulje tämän alueen yli. Alue ei myöskään voi olla vakituinen puolustusvoimien lentoharjoitusalue. Moottorien äänet ovat satunnaisia ja yksittäisiä tällä alueella ja erittäin epätodennäköisiä.

Vaikka kyseessä on luonnon äänimaisema, se ei tarkoita sitä, ettei siellä ihmisen toimenpiteet näkyisi. Alueella on voitu hakata metsää tai tehdä muita metsänhoitoon liittyviä töitä. Alueelle voi mennä metsäautotie. Hakkuut ovat lyhytaikaisia ja näin ollen ne muuttavat äänimaisemaa vain hetkeksi. Eliölajisto on monesti muuttunut, kun verrataan talousmetsää ja aarniometsää, mutta tämä muutos on vain harvojen ammattilaisten kuultavissa.

Tähän luokkaan kuuluvat maisemat ovat ainutlaatuisia, koska niitä on yllättävän vähän jäljellä. Nämä alueet ovat esimerkiksi yksittäisten retkeilijöiden tai metsästäjien käyttämiä. Ihminen on vain läpikulkumatkalla näillä alueilla. Tarkoitus ei ole tehdä näistä paikoista virkistysalueita tai viedä turistiryhmää kuuntelemaan hiljaisuutta.

LUONTOVALTAINEN KULTTUURIAÄNIMAISEMA

Suuri osa luonnostamme kuuluu luontovaltaiseen kulttuuriäänimaisemaan. Luonnon äänet ovat vallitsevia, mutta ihmisen aiheuttamia ääniä kuuluu. Moottoriliikenteen ääni on niin kantava, että sen voi kuulla monien kilometrin päässä huminana. Äänen kantautumiseen vaikuttavat mm. maaston muodot, ja näin ollen harjun päälle sijoitettu moottorikelkkareitti kuuluu todella kauas. Luontovaltaisessa kulttuuriäänimaisemassa pääpaino on luonnonäänillä, ja ihmisen aiheuttamat äänet ovat joko niin kaukana, etteivät ne häiritse tai ovat laadultaan sellaisia, etteivät ne peitä alleen luonnonääniä.

RAKENNUSVALTAINEN KULTTUURIAÄNIMAISEMA

Rakennusvaltaisessa kulttuuriäänimaisemassa ihmisen ja luonnon äänet ovat tasapainossa. Nämä alueet sijaitsevat lähellä asutusta ja niiden merkitys on suuri jokapäiväisessä elämässä. Ne ovat paikkoja, jonne voi mennä kävelyllä illalla ja päästä kosketuksiin luonnon kanssa. Isoissa kaupungeissa suuret puistot luovat luonnontunnelmaa ja korvaavat lähimetsäalueet.

Loma-asutusalueet ovat monesti tehty metsään ja tonteille on jätetty paljon puita. Puusto vaikuttaa melun vaimenemiseen. Lehtipuut vaimentavat melua kesällä havupuuta tehokkaammin, mutta lehdeettömänä aikana tilanne on päinvastainen. (Kellomäki – Loikkanen 1982, 34 – 39.) Rungas puusto erottaa loma-asutusalueen äänimaiseman kaupungin lähiöistä, joissa yleensä puut ovat harvassa. Tällöin voidaan sanoa, että alueen äänimaisema on metsäinen. Siellä on kuultavissa metsän ääniä, mutta ihmisen aiheuttamat äänet ovat lähes jatkuvia alueella. Jos tonttialue on tehty rantaan, on sen äänimaisema vesistöinen. Vesistö on yleensä ääni, joka erottuu äänimaisemassa.

URBAANIÄÄNIMAISEMA

Urbaaniäänimaisema on kaupungeissa ja niiden keskustoissa, joissa on melkein mahdotonta kuulla luonnon ääniä. Urbaaniäänimaisema eroaa muista pääluokista paljon, ja tämän vuoksi sen tarkastelu on jätetty pois tästä työstä.

5 POHDINTAA

Näin laaja aihe on mahdotonta saada valmiiksi yhdessä työssä. Paljon jäi tutkimista seuraavia töitä varten. Aiheen laaja-alaisuuden vuoksi, olisi hyvä jos tutkijaryhmässä olisi mukana eri alojen ammattilaisia. Hiljaisuus ja luonnon rauha voidaan lukea luonnonvaraksi ja näin ollen tulisi pitää huolta, että ne säilyvät tulevaisuudessakin. Tämä on mahdollista, kun äänimaisemat otetaan huomioon eri alueiden suunnittelussa.

LÄHTEET

Antikainen, Minna. 1993. Metsämaiseman suunnittelu Kolin kansallispuistossa. 11 Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 456. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Heikkilä, Tapio. 2001. Suomalainen kulttuurimaisema. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Häyrynen, Maunu. 1997. Mikä ihmeen maisemantutkimus. – Julkaisussa Maiseman arvo[s]tus. (toim. Maunu Häyrynen ja Olli Immonen) 6 – 7. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Kellomäki, Seppo – Loikkanen Aura. 1982. Metsät, luonnonolosuhteiden huomioonottamien uusien asuinalueiden suunnittelussa. 34 – 39. Gaudeamus, Helsinki.

Maisemanhoito – mikä on maisema? Internet-osoitteessa
http://kiteok.pkky.fi/metsaverkko/Maisemanhoito/mika_on_maisema.htm. 18.2.2003.

Åberg, Leif. 2000. Liikejohdon semiotiikkaa. Internet-osoitteessa
<http://www.valt.helsinki.fi/STAFF/ABERG/LSEM009/sld001.htm> 28.4.2003